

Юлія ГАЛІЦЕЙСЬКА

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОЇ ПОЛІТИКИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

Обґрунтовано цілі, завдання, основні елементи ресурсної політики. Визначено фактори впливу на формування ресурсів банківської установи. Розглянуто критерії оптимальності такої політики та визначено спрямованість процедур контролю при реалізації ресурсної політики банку.

Формування ресурсів банків – важлива економічна основа діяльності банківських установ, оскільки здійснення господарських операцій потребує наявності певної суми грошових коштів, тобто ресурсів, а від оптимальної роботи банків щодо формування ресурсів залежать важливі показники діяльності кредитних установ – рентабельність та ліквідність. Отже, проблема оптимізації роботи банків щодо залучення коштів залишається актуальною й потребує вивчення.

Вагомий внесок у дослідження цієї проблеми зробили такі економісти, як: Н. Антонов, І. Балабанов, Ю. Бабичева, О. Василік, О. Васюренко, А. Вожжов, С. Вожжов, А. Гальчинський, О. Дзюблук, Дж. Доллан, Є. Жуков, О. Заруба, В. Колесников, Л. Кролівецька, Т. Кох, О. Лаврушин, А. Мороз, В. Міщенко, Г. Панова, Л. Примостка, О. Пилипченко, М. Пуховкіна, К. Раєвський, П. Роуз, М. Савлук, Дж. Сінкі, А. Сміт, В. Уоскін, М. Фрідман, Дж. Хікс, Й. Шумпетер та ін.

Відзначаючи важливість проведених наукових досліджень, хочемо зазначити, що дотепер не сформульовано єдиного загальноприйнятого тлумачення поняття “ресурсна політика банку” та не розробле-

но чіткого, цілісного механізму її формування і реалізації.

Беззаперечним нині є той факт, що високі темпи економічного зростання в Україні можливі лише за умови достатніх обсягів інвестиційних ресурсів. Ключову роль у нарощенні достатніх обсягів інвестиційного потенціалу виробничого сектору економіки мають відігравати саме банки, оскільки вони є найголовнішими фінансовими посередниками грошового ринку, які, з одного боку, акумулюють, а з іншого – перерозподіляють тимчасово вільні кошти суб'єктів економіки. За таких обставин основним пріоритетом завдання регулювання банківської діяльності має стати стимулювання інвестиційної активності вітчизняних банків.

З іншого боку, впровадження у практику вітчизняних банківських установ новітніх конкурентоспроможних кредитних продуктів та поліпшення якісних характеристик кредитно-розрахункового обслуговування банками клієнтів можливе, насамперед, за умови формування довгострокових ресурсів, а саме шляхом стимулювання залучення коштів, що становлять значну частину грошової маси, яка перебуває поза банками. Це дало б змогу повніше задовольнити потре-

би клієнтів банку в різноманітних послугах, підвищити якість обслуговування, збільшити зацікавленість фізичних осіб у розміщенні своїх коштів на поточних рахунках у банку і таким чином залучити нових вкладників.

Враховуючи те, що банки є специфічними підприємствами, які виконують функції фінансового посередництва, їхня діяльність має спиратися на розроблення й виконання адекватної ресурсної політики.

Основою банківської діяльності доцільно вважати банківську політику, котру можна розглядати як спосіб виконання послідовно пов'язаних дій і заходів, де принципи становлять основу її визначення та спосіб здійснення. Визначальною частиною такої банківської політики, яку здійснює банк, має стати ресурсна політика.

У сучасній банківській практиці нема однозначного розуміння дефініції "ресурсна політика банку". В підручниках для студентів вищих навчальних закладів з курсів "Банківські операції", "Гроші та кредит" таке поняття не розглянуте. Відсутнє трактування цього терміна й в економічних словниках-довідниках.

"Большая советская энциклопедия" вказує на походження слова з грецької мови (греч. *politikó* – державні або суспільні справи, від *polís* – держава) та визначає політику як сферу діяльності, пов'язану з відносинами між класами, націями й іншими соціальними групами, основою якої є проблема завоювання, утримання і використання державної влади [1]. У словнику С. І. Ожегова подано неоднозначне трактування цього поняття: "1. Діяльність держави у сфері внутрішнього життя країни та міжнародних відносин, а також діяльність угруповань, партій, що визначається їхніми інтересами і цілями. 2. Питання й події суспільного, державного життя. 3. Способи дії кого-небудь, спрямовані на досягнення певних цілей" [3]. У Філософському енци-

клопедичному словнику особлива увага звернута на те, що "політика – це особлива, специфічна форма суспільної діяльності" [2]. Словник Вебстера трактує політику як "встановлений курс, якого дотримується уряд, установа або приватна особа" й характеризує її як "зваженість суджень при управлінні справами" [4]. Проаналізувавши наведені твердження, доцільно стверджувати, що термін "політика" можна розуміти і як діяльність, і як своєрідну ідеологію, програму дій або концепцію, тобто цілісне, аргументоване, послідовне і завершене викладення механізму реалізації ресурсної політики банку. Також можна сказати, що політика – це виконання певних дій, які послідовно пов'язані між собою.

Залежно від сфери суспільних відносин, на яку спрямовують політичну діяльність, можна говорити про економічну політику, а також грошову, валютну, соціальну, культурну, технічну та ін.

Специфіка банківської діяльності полягає в тому, що ресурси формують за рахунок як власних коштів, так і залучених. Слід зазначити, що переважну частину ресурсів формують за рахунок залучених коштів, а можливості банку акумулювати необхідні йому ресурси регулюються центральним банком, і залежать від розміру сформованої ресурсної бази, основу якої становить власний капітал банківської установи, та організаційно-правової форми банку. В сучасних умовах, коли довіра до банківської системи підірвана, проблема формування ресурсної бази і залучення необхідного обсягу ресурсів банків надзвичайно актуалізувалась, а це потребує від банків розроблення та впровадження ефективної ресурсної політики.

Оскільки в економічній літературі чітко визначення суті ресурсної політики нема, спробуємо дати власне визначення цього поняття. Отже, на нашу думку, ресурсна по-

літика банку – це розроблення і практична реалізація банківською установою системи заходів з управління процесом мобілізації коштів суб'єктів ринку для формування необхідних за обсягами й структурою ресурсів банку та подальші дії щодо їхнього розширення або звуження з метою задоволення інтересів і потреб банку, його власників та кредиторів, а також із урахуванням вимог регулюючих органів.

З точки зору практичної реалізації, ресурсну політику можна розглядати, як сукупність економічних, правових та організаційних заходів, що їх здійснює банк для формування ресурсів.

Економічні заходи полягають у використанні тих чи інших інструментів і важелів впливу на економічну мотивацію поведінки суб'єктів ринку, які задіяні у формуванні ресурсів банку.

Правові заходи охоплюють юридичне оформлення правовідносин банку зі суб'єктами ринку, які задіяні у формуванні банківських ресурсів при проведенні банком ресурсної політики.

Організаційні заходи передбачають конкретну діяльність відповідних підрозділів банківської установи з реалізації ресурсної політики у вигляді підготовки, прийняття та впровадження рішень у сфері формування ресурсної бази банку та нарощування ресурсів.

Оптимальну ресурсну політику необхідно формувати на обґрунтуванні основних цілей цього процесу та відповідно до них окреслених завдань. Це, своєю чергою, передбачає визначення критеріїв, яким має відповідати ресурсна політика банку з огляду на подальшу практичну реалізацію та досягнення намічених цілей.

На макроекономічному рівні метою банківських установ на чолі з центральним банком країни є підтримання стабільності банківської системи загалом і забезпечен-

ня стійкого розвитку економіки. Розглядаючи ресурсну політику з цих позицій, варто зазначити, що цілі ресурсної політики збігаються з загальними стратегічними цілями банку. Метою банківської установи при здійсненні ресурсної політики має стати, з одного боку, створення вихідних умов для ефективного функціонування банківської установи, мобілізація вільних ресурсів суб'єктів економіки, досягнення та підтримання на належному рівні позиції рентабельності, ліквідності, мінімізації ризиків, фінансової стійкості, оптимізація депозитного портфеля банку. З іншого боку, таку політику слід проводити при дотриманні вимог регулюючих органів та орієнтуванні на мінімізацію витрат (рис. 1).

Перша з зазначених цілей характеризує зусилля банку, спрямовані на формування власного капіталу, який формує фінансові можливості створення банку та подальшої його діяльності; при цьому забезпечує платоспроможність банку, а також покриття негативних наслідків ризикових операцій і непередбачуваних витрат. Планування стратегічних напрямків кредитної діяльності банку потребує як попереднього формування надійної ресурсної бази, так і мобілізації достатнього обсягу ресурсів, оскільки саме від обсягу коштів, мобілізованих у різного роду пасиви, залежить можливість банку здійснювати активні операції. Такими пасивами є, окрім власного капіталу, кошти, залучені банками на різноманітні депозити, у т. ч. поточні рахунки підприємств, організацій, домашніх господарств, строкові депозити суб'єктів ринку, а також ресурси, що їх залучають на недепозитній основі (міжбанківські кредити, операції РЕПО, випуск цінних паперів власного боргу).

Іншими словами, реалізація функції фінансового посередництва в економіці передбачає мобілізацію банками тимчасово вільних грошових коштів економічних агентів із

Рис. 1. Основні цілі ресурсної політики банку*

* Розроблено автором.

подальшим спрямуванням сформованих ресурсів на задоволення потреб економіки в додаткових капіталах. У підсумку формування ресурсної політики банку має забезпечити мобілізацію коштів із трьох джерел: а) формування власних коштів банківської установи, що забезпечили б вихідні умови функціонування банку; б) залучення коштів на депозитній основі, тобто залишків коштів на поточних рахунках підприємств і організацій усіх форм власності, залишків фондів економічного стимулювання та спеціального призначення клієнтів, що зберігаються в банку на окремих рахунках, кошти, депоновані з метою забезпечення гарантії платежу за різних форм розрахунків, кошти в розрахунках між установами одного комерційного банку, кошти бюджетних і громадських організацій, кошти спеціальних кредитних установ, а також заощадження населення. Вони мають становити основу банківських ресурсів та при ефективному їх розміщенні в активи давати банківській установі прибу-

ток; в) позичення на міжбанківському ринку або в інших економічних суб'єктах коштів, що мають не персональний характер, купуються на ринку на конкурентній основі за ініціативи банку, мають значні обсяги сум та короткотерміновий характер залучення. Ці ресурси дають банківській установі змогу оперативню задовольняти потребу в грошових коштах, регулювати власну ліквідність. У практичній діяльності це означає завоювання банком певного сегмента фінансового ринку – за допомогою набору депозитних послуг, що задовольняли б вимоги вкладників сформувати, утримувати на достатньому рівні та поповнювати свої ресурси.

Інша мета ресурсної політики визначає якісні параметри діяльності банківської установи з огляду на забезпечення його ліквідності та мінімізації витрат. Банк, як комерційне підприємство, прагне отримати прибуток, а мобілізація ресурсів потребує певних витрат. Отже, задовольняючи свою потребу в додаткових ресурсах, банк має враховувати

інтереси вкладників, кредиторів, акціонерів банку через відповідні виплати відсотків і дивідендів, при цьому організувати свою діяльність так, щоби прибуток від розміщення мобілізованих ресурсів перебільшував витрати на їх залучення. З іншого боку, підтримання ліквідності банку має пріоритетне значення, особливо в умовах кризових явищ в економіці, як необхідна умова забезпечення можливості виконання банківською установою всіх своїх платіжних зобов'язань.

Згадані цілі ресурсної політики банку визначають лише загальну спрямованість діяльності банківської установи, а відповідно, потребують деталізації, оскільки розроблення політики має забезпечувати можливість ефективного управління відповідними операціями. Тому, виникає необхідність формулювання конкретних завдань, на вирішення яких спрямовують ресурсну політику банку. Як основні завдання, на нашу думку, найдоцільніше виокремити такі, що показують конкретну практичну цінність ресурсної політики, котра має:

– забезпечувати визначену послідовність дій працівників банку, які відповідають за операції з формування банківських ресурсів. Це – необхідна умова максимально раціональної організації відносин банківської установи з вкладниками і кредиторами банку;

– сприяти прийняттю правильних рішень щодо можливості збільшення ресурсної бази банку і загального обсягу ресурсів, а також необхідності мобілізації коштів на міжбанківському ринку й адекватно оцінювати рівень ризику за кожною пасивною операцією, що сприятиме стабільності функціонування банку на фінансовому ринку;

– поліпшувати якість сформованого депозитного портфеля відповідно до термінів і обсягів залучених ресурсів;

– враховувати інтереси та потреби клієнтів банку стосовно тих коштів, що вони

розмістили і на основі відповідних маркетингових досліджень адекватно реагувати на зміну кон'юнктури фінансового ринку та визначати відповідні пріоритетні напрямки здійснення операцій із залучення ресурсів.

Визначення цілей і завдань ресурсної політики дає змогу перейти до процесу її формування, який передбачає структурування за елементами та створення методологічної бази розроблення банком політики відповідно до його потреб у ресурсах, а також створення необхідних умов для ефективної мобілізації тимчасово вільних коштів суб'єктів ринку.

Ресурсна політика має складну структуру, елементи якої повинні слугувати основою для регламентації процесу мобілізації тимчасово вільних грошових коштів на фінансовому ринку. На нашу думку, серед ключових елементів ресурсної політики найдоцільніше виокремити наступні:

1) розподіл функціональних обов'язків керівництва та персоналу банку стосовно повноважень із розроблення ресурсної політики і прийняття конкретних рішень щодо мобілізації тих чи інших ресурсів;

2) орієнтація діяльності банківської установи з приводу мобілізації ресурсів на різні сегменти фінансового ринку з урахуванням змін в економіці;

3) вихідна документація, що слугує основою для організації взаємин із вкладниками, кредиторами, акціонерами банківської установи;

4) граничний рівень витрат, прийнятний для банку в процесі реалізації операцій із мобілізації ресурсів, що визначається відповідним рівнем дохідності активних операцій і досягається за допомогою здійснення процентної політики;

5) напрями організації контролю за діяльністю з мобілізації ресурсів у банківській установі з огляду на дотримання вимог центрального банку.

Отже, визначення основних елементів ресурсної політики може слугувати основою для формування конкретних методологічних засад розроблення такої політики в кожній банківській установі, оскільки вони відображають усі ключові аспекти організації діяльності банку, що їх треба брати до уваги при здійсненні операцій із мобілізації ресурсів. У практичній діяльності розроблення ресурсної політики має охоплювати, на нашу думку, такі взаємопов'язані між собою напрямки: по-перше, це формування змісту ресурсної політики; по-друге, визначення конкретних організаційно-управлінських заходів щодо її реалізації. Відправною точкою для цих двох напрямків є цілі й завдання ресурсної політики, а також її основні елементи, які визначають відповідно до загальної мети діяльності банківської установи, що відображається в мінімізації витрат на мобілізацію ресурсів, підтримання ліквідності, а в подальшій діяльності – на дотримання належного рівня прибутковості як основного критерію ефективності функціонування кредитної установи.

Особливістю формування банківських ресурсів є те, що їх нарощення не завжди може бути здійснено відповідно до бажань і потреб банківської установи, оскільки прийняття рішення про величину і час мобілізації ресурсів має певні межі. На нашу думку, необхідно визначити ті фактори, які обмежують дії банку щодо створення ресурсів і певним чином впливають на обсяг і структуру мобілізованих коштів. Необхідність урахування цих факторів пов'язана з вивченням ринкової ситуації на макроекономічному рівні та особливостей діяльності банку на мікрорівні для найадекватнішої оцінки перспектив формування, використання і нарощення власного капіталу банку та залучених і позичених ресурсів. Такі фактори можна поділити на три групи.

До першої належать фактори, що не піддаються контролю з боку банківської

установи. Їхній вплив банк не може попередити чи змінити, однак змушений враховувати. Серед таких факторів доцільно виокремити наступні: 1) загальноекономічна ситуація в країні; 2) політична ситуація у країні; 3) розвиток банківської системи та рівень конкуренції між банками; 4) грошово-кредитна політика, яку здійснює центральний банк країни; 5) законодавство країни, що регулює діяльність суб'єктів ринку.

До другої групи належать фактори, вплив яких на формування ресурсів банківська установа може частково змінити – це поведінка клієнтів, кредиторів, акціонерів банку.

Третя група факторів найбільшою мірою піддається впливу з боку банківської установи, що робить можливим узгодження обсягів і термінів мобілізованих ресурсів згідно з наміченими цілями. Серед цієї групи варто виокремити: 1) місце розташування банку, його розмір і мережу філій; 2) спеціалізацію банківської установи, склад клієнтів; 3) рівень кваліфікації персоналу.

Отже, пріоритетні напрямки роботи банківської установи з формування ресурсів визначають у кінцевому підсумку з урахуванням стану ринкового середовища, розвитку секторів економіки та внутрішніх можливостей банку.

Окрім розглянутих складових ресурсної політики банку, ще однією її важливою складовою необхідно вважати визначення основних критеріїв оптимальності. Оптимізація ресурсної політики банку – це складне багатофакторне завдання, для вирішення якого треба враховувати інтереси економіки країни в цілому, банківської установи як суб'єкта економіки, клієнтів і персоналу банку. Їхні інтереси здебільшого не збігаються, а відтак оптимальна ресурсна політика передбачає насамперед узгодження таких інтересів. Окрім того, необхідно зазначити, що ресурсна політика має забез-

печувати досягнення оптимального співвідношення ліквідності, дохідності й ризику та інших цілей функціонування банківської установи.

На нашу думку, варто виокремити критерії оптимальності як загальні для всіх банків, так і специфічні, котрі показують особливості індивідуальної, обраної саме цим банком, ресурсної політики.

До загальних критеріїв оптимальності ресурсної політики банківських установ можна віднести наступні:

1) наявність сформованої ресурсної бази, що дає змогу забезпечити фінансову основу подальшого розвитку, платоспроможність і фінансову стійкість банку на перспективу;

2) взаємозв'язок залучених і запозичених ресурсів з іншими активними операціями банку для підтримання стабільності кредитної установи, її надійності та фінансової стійкості. При здійсненні банком ресурсної політики особливу увагу необхідно приділяти формуванню оптимальних портфелів депозитів і кредитів, розглядаючи їх як сукупність вимог вкладників (юридичних та фізичних осіб) до банку й вимог банку до позичальників, класифікованих на основі критеріїв, що визначають ступінь ризику, ліквідності та дохідності;

3) диверсифікація банківських ресурсів, що забезпечить мінімізацію наявних ризиків;

4) така комбінація ресурсів, яка забезпечила б оптимальне співвідношення стабільних і нестабільних ресурсів. В умовах підвищеного ризику – збільшення частки стабільних депозитів у складі залучених ресурсів банку.

Специфічні критерії оптимальності ресурсної політики кожний банк визначає індивідуально. Вони залежать від розміру банківської установи, кваліфікації персоналу, собівартості операцій та послуг тощо.

Наприклад, поширюючи свої операції в конкретному регіоні або спеціалізуючись на окремих видах операцій і послуг, банк обирає ринкову стратегію, що найбільше відповідає його уявленням про оптимальність. Це може бути диверсифікований підхід до різних груп клієнтів. Банківські продукти та послуги можуть відрізнятися від продуктів банку-конкурента (за якістю, ціною тощо).

Таким чином, визначившись із критеріями оптимальності ресурсної політики, необхідно звернути увагу на застосування основних процедур контролю, що є одним із визначальних елементів у процесі реалізації ресурсної політики та досягненні нею окреслених цілей і завдань.

При визначенні спрямованості організації контролю доцільно вирізняти такі основні складові цієї роботи:

– по-перше, це контроль за загальним станом сформованих ресурсів. Стосовно власних ресурсів банку контроль необхідно поширювати на процеси формування і використання власного капіталу, здійснення усіх необхідних відрахувань до загальних і спеціальних резервів; щодо залучених банківських ресурсів, то контроль має відбуватися шляхом оцінки їхньої структури, рівня диверсифікованості, стабільності, витратності та дотримання показників ліквідності; в частині запозичених коштів контроль поширюється на можливі напрямки використання таких ресурсів;

– по-друге, це контроль із юридичним оформленням усіх правовідносин, в які вступає банк з клієнтами, вкладниками, акціонерами при мобілізації ресурсів;

– по-третє, це контроль за дотриманням усім банківським персоналом своїх повноважень, передбачених правилами розподілу функціональних обов'язків між працівниками банку.

Таким чином, визначення цілей, завдань, складових елементів із ресурсної

політики – це лише початковий етап для формування основного змісту політики, а також для розроблення організаційно-управлінських заходів з її реалізації. Поступова стабілізація економічної ситуації в країні потребуватиме від банків активізації сил щодо формування необхідних для ефективної діяльності обсягів ресурсів, основою якої стане розроблення і впровадження ресурсної політики.

На сучасному етапі розвитку економіки України вирішення теоретичних і практичних питань формування банками стійкої ресурсної бази, мобілізації необхідних за обсягами та структурою залучених ресурсів і підтримання банками надійності й ліквідності за допомогою позичених коштів потребує розроблення й виконання ресурсної політики. Метою банківської установи при здійсненні ресурсної політики має стати, з одного боку, створення вихідних умов для ефективного функціонування банку, мобілізація вільних ресурсів суб'єктів економіки, досягнення та підтримання на належному рівні позиції рентабельності, ліквідності, мінімізації ризиків, фінансової стійкості,

оптимізація депозитного портфеля банку. З іншого боку, таку політику необхідно проводити при дотриманні вимог регулюючих органів та орієнтуванні на мінімізацію витрат.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що обґрунтування теоретичних засад реалізації ресурсної політики банків дасть змогу підвищити ефективність функціонування як окремих банківських установ, так і банківської системи загалом, а також створити передумови для розвитку економіки країни.

Література

1. *Большая советская энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://bse.sci-lib.com>.*
2. *Большой экономический словарь / Под ред. А. Н. Вазрилияна. – 4 -е изд., доп. и перераб. – М.: Ин-т новой экономики, 1999. – 1248 с.*
3. *Ожегов С. И. Словарь русского языка. – 4-е изд., испр. и доп. – М.: Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1960. – 900 с.*
4. *Словник Вебстера [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.merriam-webster.com>.*